

Zicht op... brede school en cultuureducatie

Achtergronden, literatuur en websites

Inhoud

Vooraf	5
De brede school en cultuureducatie	7
Literatuur	19
Websites	43
Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland	45

Vooraf

Tijdens de Nationale Onderwijs Tentoonstelling (NOT) in januari 2007 stond in de stand van het Ministerie van OCW de brede school centraal. Er is zowel vanuit het onderwijs als vanuit diverse instellingen op het gebied van zorg, welzijn en sport veel belangstelling voor de brede school.

En hoe zit het met cultuur? Ook op dit gebied worden inmiddels overal in het land interessante projecten uitgevoerd door brede scholen en culturele instellingen. Er staat echter nog weinig informatie over deze ontwikkelingen op papier. Een eerste inventarisatie leverde wel veel en goede informatie op over de brede school in het algemeen, maar minder over de brede school en cultuureducatie.

Het artikel bij dit literatuuroverzicht bevat een algemene inleiding over de ontwikkelingen binnen de brede school en vervolgens meer specifieke informatie over de mogelijkheden van cultuureducatie. Het artikel is daarom bij uitstek geschikt voor leerkrachten, Interne Cultuurcoördinatoren (ICC) en directeurs van scholen voor primair onderwijs die zich willen oriënteren op de brede school en cultuureducatie. Dit artikel is echter ook interessant voor culturele instellingen, omdat het aangeeft onder welke voorwaarden de samenwerking met een brede school een succes kan worden.

Meer informatie over de brede school en cultuureducatie is te vinden op www.cultuurplein.nl. Hier zijn onder meer een stappenplan, voorbeelden van samenwerkingsvormen en schoolportretten te downloaden.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, maart 2007

De brede school en cultuureducatie

Judith Liefink en Eeke Wervers

‘Onderwijs heeft drie belangrijke functies: het draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van kinderen, het zorgt voor overdracht van maatschappelijke en culturele verworvenheden en het rust kinderen toe voor participatie in de samenleving.’

Bovenstaande introductietekst komt uit de toelichting op de kerndoelen voor het primair onderwijs¹, en is zeker ook van toepassing op de brede school. Dé brede school bestaat overigens niet; er zijn veel verschillende verschijningsvormen met variaties in algemene doelstellingen en samenwerkingspartners. Het Ministerie van OCW hanteert de volgende definitie: Een brede school is een netwerk van onderwijs en andere voorzieningen voor kinderen en ouders, zoals opvang, zorg, welzijn, cultuur, sport etc. met als doel de actieve deelname van kinderen aan de samenleving te bevorderen, kinderen een goede dagindeling te bieden, mogelijke achterstanden van kinderen weg te nemen en hun sociale competenties te vergroten.² De basisschool vormt de spil van de brede school, met daar omheen een netwerk van samenwerkingspartners op het gebied van zorg en educatie.

Ontstaan

Vanaf het begin van de jaren '80 werd in Zweden, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië geëxperimenteerd met nieuwe scholen. Scholen waar alle organisaties die zich bezighouden met opgroeiende kinderen samenwerken en waar voor- en naschoolse opvang als vanzelfsprekend bij het onderwijs horen. Op deze scholen krijgen de kinderen taalondersteuning en is er opvoedingsondersteuning voor de ouders. Soms zijn er culturele instellingen gevestigd.

Nederland

Vanaf 1995 kreeg het idee in Nederland navolging. In Groningen (vensterscholen) en Rotterdam werden de eerste brede scholen geopend. Deze scholen wilden een netwerk van zorg en opvoeding zijn, met als doel de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten. Inmiddels zijn er vele andere brede scholen onder allerlei verschillende namen ontstaan (Open Wijkschool Nijmegen, Horizontscholen, Community School in Amsterdam et cetera).

Veel brede scholen zijn een voortzetting van de samenwerking en de praktijk die men ontwikkelde in het kader van het onderwijsvoorrangsbeleid en de verlengde schooldag. Door de decentralisatie van welzijn en onderwijsbeleid (Gemeentelijk Onderwijs Achterstanden beleid en huisvesting³) konden gemeenten integraal jeugdbeleid maken. De brede school is daar een concretisering van. Sinds het stimuleringsprogramma *Dagindeling* van het Ministerie van Sociale Zaken (1999) wordt de brede school steeds meer gezien als een goede mogelijkheid om een samenhangend aanbod van onderwijs, opvang en vrije tijd (dagarrangementen) te creëren, waardoor ouders arbeid en zorg beter kunnen

¹ Greven, J. & Letschert, J. (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.

² Adelmund, K.Y.I.J. & Vliegthart, A.M. (2000). *De ontwikkeling van brede scholen*. Den Haag: SDU.

³ Valkestijn, M. & Studulski, F. (2006). *Verslag van de expertconsultatie op 6 oktober 2006 over het beleidskader brede school 2006-2010*.

combineren. In het najaar van 2005 is een motie van de Tweede Kamerleden Van Aartsen & Bos⁴ aangenomen waarbij alle basisscholen (schoolbesturen) per augustus 2007 verplicht zijn om tussen 7.30 uur en 18.30 uur en in schoolvakanties buitenschoolse opvang beschikbaar te stellen als de ouders daar behoefte aan hebben. De verwachting is dat vanaf 2007 de samenwerking tussen onderwijs en voor- en naschoolse opvang, vaak in brede schoolverband, flink gaat groeien.

Olievlekwerking

Dankzij de positieve verhalen en successen had de eerste generatie brede scholen een olievlekwerking. Het aantal brede basisscholen groeide snel naar ruim 500 in 2004. In 2005⁵ waren er 600 brede scholen (van de circa 7500 basisscholen) en werkte 62% van de gemeenten aan een brede school (in 2001: 36% en in 2002: 54%). De prognose is dat er in 2010 ongeveer 1200 brede scholen zullen zijn.

Brede scholen zijn vooral te vinden in grootstedelijke achterstands- en herstructureringswijken (70%), daarnaast in nieuwe wijken (VINEX) en op het platteland. De ontwikkeling van nieuwe brede scholen vindt vooral plaats in middelgrote steden en op het platteland. Globaal zijn de brede scholen te verdelen in de volgende drie profielen:

- **Kansenprofiel**

Een brede school met dit profiel richt zich op het bestrijden van onderwijsachterstanden, vooral op het gebied van taal en rekenen. Vaak hebben de ouders een laag inkomen en een laag opleidingsniveau, soms ook een andere moedertaal. Activiteiten zijn daarom gericht op het wegwerken van leerachterstanden bij kinderen, maar kunnen ook bestaan uit het geven van taalcursussen aan ouders. Waar mogelijk worden ouders bij de school en het leren van hun kinderen betrokken. De mogelijkheden voor cultuur liggen vooral in het buitenschools leren, bijvoorbeeld de verlengde schooldag. Verder zijn er voorbeelden van projecten met drama en taal die een positieve invloed hebben op de taalverwerving.

- **Opvangprofiel**

Het opvangprofiel wordt ook wel dagarrangementen genoemd en biedt voor-, tussen- en naschoolse en buitenschoolse opvang tijdens schoolvakanties. Dit profiel vinden we vooral in nieuwe wijken en wijken waar veel tweeverdieners wonen die voor hun kinderen een veilige en zinvolle tijdsbesteding zoeken. De culturele activiteiten die worden aangeboden hebben hier eerder het karakter van vrijetijdsbesteding dan een relatie met het curriculum. Dit type brede school kan door een combinatie van functies en een multifunctioneel gebouw ook een wijkfunctie vervullen.

- **Buurtprofiel**

Een brede school met een buurtprofiel heeft onder andere als doelstelling het bevorderen van de sociale samenhang in de buurt. In meer landelijke gebieden worden verschillende voorzieningen, zoals een creativiteitscentrum of bibliotheek, gecombineerd, waardoor wordt voorkomen dat deze uit het dorp verdwijnen.

Meer lijn

Na een periode van experimenteren komt er nu meer lijn in de brede school-ontwikkeling. Steeds vaker stellen gemeenten criteria op waaraan brede scholen moeten voldoen. Ook werken brede scholen doelgerichter en trekken ze coördinatoren aan die de organisatie stroomlijnen. Eén ding is

⁴ Aartsen, van & Bos (2005). *Motie van de leden Van Aartsen en Bos*. Kamerstuk 89837. Vergaderjaar 2005-2006. Den Haag: SDU.

⁵ Grinten, M. van der, Kruijer, J., Oomen, C. & Hoogeveen, K. (2005). *Jaarbericht 2005. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon.

echter door de jaren heen hetzelfde gebleven: het uitgangspunt 'met zijn allen voor het kind'. Welke verschijningsvorm de brede school ook heeft gekregen, dit idee blijft kaarsrecht overeind staan.⁶

Cultuureducatie in de brede school

In de brede school staat het vergroten van ontwikkelingskansen van kinderen centraal. Culturele ontwikkeling krijgt daarbij, naast taalontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling, steeds meer aandacht. Via cultuureducatie komen kinderen (en hun ouders) in aanraking met kunst en cultuur, cultuureducatie kan worden ingezet bij het werken aan sociale en communicatieve vaardigheden en natuurlijk wordt cultuureducatie gebruikt voor persoonlijke expressie en het ontdekken en ontwikkelen van talenten.

Voor cultuureducatie zijn in eerste instantie de kerndoelen richtinggevend, voornamelijk de kerndoelen in het Leergebied Kunstzinnige Oriëntatie:⁷

- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

De kerndoelen stimuleren kinderen hun eigen talenten te ontdekken en kennis te maken met (professionele) kunstuitingen en erfgoed in hun omgeving. Op de brede school is cultuureducatie vaak meer dan het werken aan de kerndoelen. Kunst en cultuur zijn hier ook van belang om te kunnen participeren in de samenleving, voor de overdracht van culturele waarden en verworvenheden en voor de individuele persoonlijke ontwikkeling. Daarbij legt iedere brede school andere accenten. Wat de school precies belangrijk vindt, wordt vastgelegd in de doelen die gesteld worden voor kunst- en cultuureducatie. Die doelen zijn te onderscheiden in de volgende vier groepen:⁸

Ontwikkelen in kunstdiscipline

- Ontwikkelen van vaardigheden in het kunstvak
- Ontwikkelen van kennis over het kunstvak

Ontwikkelen van lerend vermogen

- Het bevorderen van leren in andere vakken

Persoonlijke ontwikkeling

- Creatief denken
- Communicatieve en expressieve vaardigheden vergroten
- Plezier beleven
- Ervaren dat je iets kunt bereiken, succesvol kunt zijn
- Leren samenwerken
- Zelfvertrouwen opbouwen

⁶ In bovenstaande inleiding is gebruik gemaakt van de site www.bredeschool.nl

⁷ Greven, J. & Letschert, J. (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.

⁸ Ensink, J., Hagenaars, P. & Hoorn, M. van (Eds.) (2004). *Culture and school. A survey of policies for arts and heritage education across the European Union*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

- Bevorderen positief zelfbeeld
- Leren risico's te nemen

Sociale ontwikkeling

- Verbeteren van kennis over en interesse in cultuur
- Vergroten van actieve culturele participatie (tekenen, dansen, schrijven, acteren, film maken)
- Vergroten van receptieve culturele participatie (kunstzinnige ervaringen zoals een bezoek aan een theater, tentoonstelling, bioscoop)
- Vergroten van reflectieve culturele participatie (theoretische interesse en/of kritische observatie)
- Bevordering van gevoel van nationale identiteit
- Begrijpen en respecteren van andere culturen
- Bevordering van actief burgerschap
- De school als gemeenschap ervaren
- Motiveren om naar school te gaan
- Sociale betrokkenheid
- Bewustzijn van maatschappelijke ongelijkheid

Iedere brede school zal binnen deze vier terreinen eigen doelen formuleren en daar onderwerpen, werkvormen en activiteiten bij zoeken.

Levensecht leren

Over levensecht leren, ook wel authentiek leren genoemd, wordt veel geschreven, ook in het kader van de brede school. Centraal hierbij staan betekenisvolle opdrachten in levensechte contexten. Bij dit onderwijsconcept wordt uitgegaan van het idee dat leerlingen een intrinsieke motivatie hebben om te leren en wordt voortgebouwd op bestaande kennis en vaardigheden.

Scholen en culturele instellingen kunnen samen een rijke leeromgeving bieden die goed past bij het levensecht leren. Een voorbeeld is een project in samenwerking met een kunstenaar, waarbij leerlingen leren over een beroep (beeldhouwer), kennismaken met zijn werk (digitaal, beeldenroute), een bezoek brengen aan zijn werkomgeving (atelier), een opdracht uitvoeren in samenwerking met de kunstenaar (bijvoorbeeld het ontwerp maken en de uitvoering verzorgen van een kunstwerk voor het schoolplein) en vervolgens de opening en communicatie daaromheen verzorgen.

Scholen die actief zijn op het gebied van kunst en cultuur en dit soort projecten uitvoeren, signaleren vaak een positieve invloed op zowel het kind als op het schoolklimaat. De kunstvakken kunnen kinderen helpen meer zelfvertrouwen, concentratievermogen en leerplezier te krijgen. Volgens de aanhangers van het levensecht leren gaan kinderen hierdoor makkelijker en beter leren en gaan ze met meer plezier naar school. Wat de werkelijke effecten van cultuureducatie hierbij zijn, zal iedere school zelf moeten toetsen door steeds te onderzoeken of de gestelde doelen behaald zijn.

Scenario's

Zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs wordt gewerkt met scenario's. Deze manier van kijken kan scholen helpen om hun ambitieniveau te bepalen. De school herkent zich het meest in één van de scenario's, hoewel er natuurlijk allerlei mengvormen mogelijk zijn.

Wat is een scenario eigenlijk? Van Dale definieert het als de veronderstelde of geplande loop van gebeurtenissen. Je kijkt in de toekomst en stelt je voor hoe het over bijvoorbeeld vijf jaar zal zijn.

Stapsgewijs werk je hier naar toe, waarbij al werkende de uiteindelijke vorm of het ambitieniveau kan worden bijgesteld.

*Hart_d voor cultuur!*⁹ beschrijft ambitie als 'rondgaan om steun te verwerven', waarbij het samenspel, het samen een doel of ideaal realiseren, centraal staat. School en culturele partners formuleren samen hun ambities op het gebied van cultuureducatie. Zo kunnen alle betrokken partners de scenario's gebruiken om hun ambities op elkaar af te stemmen en afspraken te maken over rolverdeling en verantwoordelijkheden.

De scenario's op de volgende pagina laten ambitieniveaus zien ten aanzien van verschillende vormen van samenwerking. De keuze hiervoor ligt – in ieder geval bij de eerste twee scenario's - bij de school: hoe intensief kan en mag de samenwerking zijn. De drie scenario's *Face to face*, *Hand in hand* en *Cheek to cheek* staan in een uitgebreide versie op www.cultuurplein.nl.

⁹ Taakgroep Cultuureducatie in primair onderwijs (2003). *Hart_d voor cultuur! Eindrapport*.

Brede school en cultuur	Scenario: Face to Face	Scenario: Hand in hand	Scenario: Cheek to Cheek
Huisvesting/netwerk	School en instellingen delen gebouw of vormen netwerk Geen gebruik van elkaars fysieke ruimte	School en cultuurinstellingen delen gebouw of vormen netwerk Maken gebruik van elkaars fysieke ruimte	School en cultuurinstellingen delen gebouw en vormen netwerk Instellingen samen vormen realistische leeromgeving
School/curriculum	Kerdoelen vormen de basis Passend aanbod wordt ingekocht	Doorgaande lijn kunst en erfgoed Aanbod op basis vraag school	Doorgaande lijn op basis van gezamenlijke visie alle partners Ontwikkelingsgericht Cultuurportfolio
Culturele partners	Ontwikkelen en verzorgen aanbod	Ontwikkelen leerlijn Afstemming op curriculum school	
Opvang en activiteiten	Activiteiten gericht op opvang en vrijetijdsbesteding Beperkte relatie met curriculum	Activiteiten tijdens (deels) en buiten schooltijd uitgevoerd door partners Relatie met curriculum	Geïntegreerd in totale ontwikkelingslijn
Cultuurcoördinator	Coördinator met expertise in vakinhoud en verbinding activiteiten met schoolprogramma	Initiator met expertise in schoolbeleid en onderwijsvernieuwing	Co-producer, all-round expert in cultuureducatie
Wijkfunctie	Gezamenlijke activiteiten vooral rond feestdagen of buurtfeest	School en/of instellingen stellen gebouw ook overdag en 's avonds beschikbaar	Het gebouw heeft centrale culturele functie in de wijk
Monitoring en evaluatie	Procesrapportage over inhoudelijke samenwerking of deelnemersaantallen	Monitoring en evaluatie rond ontwikkelingsdoelen, inhoudelijke bijsturing na evaluatie	Monitoring en evaluatie maken geïntegreerd deel uit van werkwijze

Samenwerking

Samenwerking tussen organisaties uit diverse disciplines is hét kenmerk van de brede school. De meerwaarde van de brede school zit hem vooral in de mogelijkheden om de onderlinge samenwerking te versterken, zowel inhoudelijk als organisatorisch en zowel op managementniveau als in de dagelijkse gang van zaken op de werkvloer.¹⁰ Tegelijkertijd blijkt, volgens onderzoek van het SCO Kohnstamm Instituut¹¹, dat samenwerken met buitenschoolse partners nog vooral gericht is op het uitwisselen van informatie en op organisatorische afstemming en nog niet op het formuleren van gemeenschappelijke doelen of het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie. Er ligt nog geen uitgewerkt idee of concept onder de brede school.

Kortom, de kwaliteit en de doelen van samenwerking kunnen per brede school verschillen.

Er worden drie wijzen van samenwerking¹² onderscheiden:

- Samen in één gebouw

Voorzieningen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, delen één gebouw.

Tussen de instellingen worden in meer of mindere mate afspraken gemaakt over beheer en gezamenlijk gebruik van ruimten en faciliteiten, denk daarbij aan schoonmaak, exploitatie, beheer, etc. De instellingen kunnen daarnaast ook inhoudelijke afspraken maken.

- Samen in één netwerk

Voorzieningen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, willen samenwerken. Daartoe maken zij afspraken over het verdelen van taken en rollen in de brede school. Het aanbod, dat geënt is op de behoeften en vragen van kinderen uit de wijk, wordt op elkaar afgestemd. Verder wordt in deze vorm van samenwerkingsrelaties veelal een aantal projecten gezamenlijk aangepakt en uitgevoerd. Voorbeelden van activiteiten en projecten zijn de boekenweek, cultuur- en sportactiviteiten en sinterklaasviering.

- Samen in één concept

Instellingen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, werken samen vanuit één concept. Daarin is sprake van een gedeelde taak, rol en doelstelling. Dit is geënt op de maatschappelijke en sociale behoeften van de wijk/buurt en op een gedeelde opvatting met betrekking tot leren (pedagogisch handelen). In deze samenwerkingsrelatie spreken instellingen elkaar aan op wat er in het primaire proces gebeurt.

Fasen van samenwerking

Het samenwerkingsproces verloopt op geen twee brede scholen hetzelfde. Wel wordt het proces altijd gekenmerkt door dezelfde opeenvolging van fasen. In het *Handboek Brede School*¹³ wordt gesproken van de volgende vier fasen: initiatief, voorbereiding, uitvoering en consolidatie.

¹⁰ Grinten, M. van der, Kruijer, J., Oomen, C. & Hoogeveen, K. (2005). *Jaarbericht 2005. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon.

¹¹ Emmelot, Y. & Veen, I. van der (2003). *Brede Basisscholen uitgelicht*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

¹² www.aps.nl

¹³ Grinten, M. van der, Walraven, M., Studulski, F. & Hoogeveen, K. (2004). *Handboek Brede school. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon/Sardes.

In de initiatiefase neemt de gemeente, school of instelling het initiatief tot de vorming van een brede school. Voor culturele instellingen is het belangrijk dat zij vanaf de start, dus vanaf de initiatiefase, betrokken zijn bij de ontwikkeling van de brede school. In deze fase is er namelijk nog veel ruimte om te sturen en om in overleg met de partners een visie te ontwikkelen en keuzes te maken voor gezamenlijke activiteiten. Culturele instellingen moeten hierbij oog houden voor de pedagogische en didactische uitgangspunten van de school.

In de voorbereidingsfase nemen de ideeën concretere vormen aan. Welke activiteiten worden er ondernomen en met wie wordt daarbij samengewerkt? In deze fase zijn culturele instellingen soms geneigd nog te veel uit te gaan van hun vaste aanbod voor scholen. Belangrijk in deze fase is dat de partners zich richten op de meerwaarde van de samenwerking.

In de uitvoeringsfase, waarbij de geplande activiteiten van start gaan, is het voor de culturele instellingen belangrijk om na te gaan of het aanbod goed aansluit op de wensen van de betrokkenen.

In de consolidatiefase neemt de evaluatie een centrale plaats in. Voor alle partners, dus ook voor de culturele instellingen, is het immers belangrijk te weten (en te meten) of ze op de goede weg zijn.

Culturele partners

Een brede school bestaat in ieder geval uit een basisschool, vaak ook uit een peuterspeelzaal en kinderopvang van 0-4 jaar. In principe is echter iedere combinatie van twee of meer instellingen mogelijk. Partners kunnen afkomstig zijn uit bijvoorbeeld het schoolmaatschappelijk werk (zorg), het club- en buurthuiswerk (welzijn), sport of cultuur. Scholen die met culturele partners willen gaan samenwerken, kunnen door de keuze voor een scenario de intensiteit van de samenwerking bepalen en op basis hiervan partners kiezen. Bij het eerste scenario (*Face to face*) en deels ook bij het tweede (*Hand in hand*) ligt het initiatief voor het benaderen van culturele partners vooral bij de school. Bij het derde scenario ligt het initiatief bij meerdere partners en zal al vanaf een vroeg stadium samen aan een concept en aan doelstellingen gewerkt worden. In alle gevallen geldt dat een goed overzicht van alle potentiële culturele partners een keuze zal vergemakkelijken.

Culturele partners die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van cultuureducatie op of met een brede school zijn:

- Centra voor de kunsten¹⁴: creativiteitscentra die cursussen aanbieden aan kinderen, jongeren en volwassenen op het brede gebied van de beeldende kunsten, film en fotografie, dans en theater. Ze bieden ook vaak allerlei hedendaagse kunstvormen aan, zoals djembé, hiphop, streetart, breakdance, gaming en animatiefilmpjes maken. Naast meer groepsgewijze cursussen voor verschillende doelgroepen en leeftijden geven ze workshops. Verder is een deel van de docenten inzetbaar op scholen, bijvoorbeeld voor het geven van lessen als vakleerkracht of het begeleiden van projecten tijdens schooltijd of als ondersteuning in het kader van de verlengde schooldag of andere naschoolse activiteiten. Veel centra hebben een zogenoemd kunstmenu, waarbij kinderen kennismaken met de verschillende kunst disciplines.

¹⁴ www.cultuurnetwerk.nl/adressen en www.kunstconnectie.nl

- Muziekscholen¹⁵: het aanbod is vergelijkbaar met een centrum voor de kunsten, maar dan alleen op het gebied van muziek. Daarnaast wordt op muziekscholen ook vaak privé-les of les gegeven aan zeer kleine groepjes leerlingen. Steeds meer centra voor de kunsten en muziekscholen fuseren en creëren een gezamenlijk aanbod.
- Instellingen voor kunsteducatie¹⁶: deze instellingen hebben een bemiddelende rol, het zijn makelaars tussen onderwijs en culturele aanbieders zoals dansgezelschappen en individuele kunstenaars. Daarnaast kunnen ze adviseren over cultuurbeleid en daarbij passende activiteiten. Een deel van deze instellingen voert dezelfde activiteiten uit als de centra voor de kunsten.
- Musea: veel musea hebben een educatief medewerker die activiteiten kan ontwikkelen voor of met het onderwijs. Een intensieve samenwerking kan bijvoorbeeld leiden tot gezamenlijke tentoonstellingen of het tonen van (delen van) de museumcollectie op school.
- Dans- en theatergezelschappen, orkesten: lokale gezelschappen kunnen als partner zowel worden betrokken bij het ontwikkelen van receptieve culturele activiteiten zoals een bezoek aan een voorstelling, als bij de organisatie van workshops en lessen op school. Nationale gezelschappen hebben een vergelijkbaar aanbod en vaak een goede educatieve afdeling, maar zijn minder geschikt als vaste partner voor inhoudelijke afstemming. Zowel lokale als nationale gezelschappen ontwikkelen ook regelmatig samen met leerlingen voorstellingen.
- Individuele kunstenaars: schilders, beeldhouwers, grafisch of modeontwerpers, filmers, dansers, acteurs. Ieder dorp en iedere stad heeft kunstenaars die zich willen inzetten voor culturele activiteiten op de brede school. De samenwerking met kunstenaars kan variëren van gastlessen op school en een bezoek aan hun atelier tot de opzet van ateliers in multifunctionele gebouwen. Veel kunstenaars hebben via Beroepskunstenaars in de Klas (BIK)¹⁷ een lesbevoegdheid behaald.
- Verenigingen voor amateurkunst: muziekverenigingen, koren, theater- en schilderclubs. Deze verenigingen kunnen aanbod verzorgen, maar bijvoorbeeld ook lessenseries op school. Een aandachtspunt hierbij is wel dat het vaak gaat om vrijwilligers die overdag andere verplichtingen hebben. Wel kun je als school bijvoorbeeld jeugdleden inzetten bij culturele activiteiten tijdens schooltijd.
- Erfgoedinstellingen: in de omgeving van elke school zijn voorbeelden van cultureel erfgoed te vinden, bijvoorbeeld historische gebouwen, landschappen en oudheidkamers. Erfgoedhuizen zijn provinciale instellingen die adviseren en informeren met betrekking tot erfgoed en educatie.¹⁸
- Bibliotheken organiseren activiteiten voor de brede school op het gebied van effectief taalonderwijs en leesbevordering, informatievaardigheden etc. Omdat steeds meer brede scholen beschikken over een goede bibliotheek of mediatheek kan een deel van die activiteiten van de bibliotheek naar de brede school worden overgeheveld. In sommige multifunctionele gebouwen is de bibliotheek een van de partners, zodat de samenwerking nog vanzelfsprekender verloopt. Een aantal bibliotheken heeft een bemiddelende functie vergelijkbaar met die van de instelling voor kunsteducatie (de bibliotheek als cultuurpunt). Zij verzorgen literatuur- of geschiedenisprojecten op scholen en zoeken hiervoor geschikte personen of instellingen.

¹⁵ www.cultuurnetwerk.nl/adressen, www.kunstconnectie.nl, <http://muziekonderwijs.startpagina.nl>

¹⁶ www.cultuurnetwerk.nl/adressen, www.kunstconnectie.nl

¹⁷ www.beroepskunstenaarsindeklas.nl

¹⁸ www.erfgoedactueel.nl

Keuze van partners

Uit het overzicht van potentiële culturele partners kan iedere brede school een eigen keuze maken. Die selectie is onder meer afhankelijk van de beschikbare instellingen die bovendien vergelijkbare ideeën en mogelijkheden hebben met betrekking tot de invulling van het brede school concept (scenario). Met de partners wordt een structurele samenwerking aangegaan op basis van inhoudelijke afstemming van de pedagogische en cultuureducatieve doelen.¹⁹ Uiteindelijk leidt dit tot een doorgaande lijn in aanbod en programmering op het gebied van cultuureducatie. Er is een aantal voorwaarden dat de samenwerking van een brede school en - in onderstaand voorbeeld - een muziekschool tot een succes maakt:

- Wederzijdse meerwaarde: de leerlingen krijgen op school muziekles van een goede vakleerkracht en kunnen wanneer zij dat willen deelnemen aan muziekworkshops na school en op de muziekschool. De muziekdocenten hebben een groot bereik via de school en krijgen leerlingen voor muziekles op hun instelling;
- Gezamenlijke verantwoordelijkheid: school en muziekschool voelen zich samen verantwoordelijk voor de lessen tijdens schooltijd en de naschoolse projecten en workshops. Ook proberen ze deze zoveel mogelijk inhoudelijk op elkaar af te stemmen;
- Gemeenschappelijk idee van kwaliteit: school en muziekschool hebben dezelfde ideeën over de doelen van kunsteducatie en vergelijkbare pedagogische en didactische uitgangspunten;
- Positieve chemie: de betrokkenen van de instellingen kunnen goed 'samen door één deur';
- Continuïteit: voor de brede school is het van belang – zeker bij intensieve samenwerking - dat activiteiten en programma's doorgaan. Bij kleine instellingen of individuele kunstenaars is dat een aandachtspunt.

Criteria voor een goede culturele partner:

- De cultuurinstelling kan goede begeleiders inzetten die thuis zijn in het onderwijs en ervaring hebben met (groepen) kinderen;
- De cultuurinstelling kan voor continuïteit zorgen en kan wanneer dat nodig is vervanging of alternatieven bieden;
- De cultuurinstelling is flexibel, kan en wil meedenken over het samenwerkingsproces;
- De cultuurinstelling kan en wil vraaggericht werken;
- De cultuurinstelling kan activiteiten bieden op basis van (gemeenschappelijke) doelstellingen;
- De cultuurinstelling wil investeren in menskracht en overleg.

Keuze van culturele activiteiten

Wanneer school en culturele instellingen elkaar hebben gevonden en het eens zijn over gemeenschappelijke doelstellingen, kunnen concrete projecten of activiteiten worden ontwikkeld. Het doel daarbij is een doorlopende leerlijn. Dit houdt in dat leerlingen in iedere fase van het onderwijs een programma krijgen dat aansluit en voortbouwt op het voorafgaande. In dat programma gaat het om inhoud, vaardigheden en didactiek. Doorlopende leerlijnen voorkomen herhalingen en maken dat leerlingen het geleerde herkennen en kunnen toepassen, wat de effectiviteit bevordert.

¹⁹ Grinten, M. van der, Walraven, M., Studulski, F. & Hoogeveen, K. (2004). *Handboek Brede school. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon/Sardes.

Bij het ontwikkelen van een leerlijn spelen veel aspecten een rol. Het gaat om een doorlopend programma van de voorschoolse opvang (peuterspeelzalen en kinderdagverblijven) via het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs. De leerlijn loopt ook door het schooljaar heen zodat opeenvolgende activiteiten aansluiten, en door de verschillende leerjaren van het primair onderwijs. Tenslotte zoeken leerkrachten en kunstvakdocenten naar een inhoudelijk en didactisch verband tussen de lessen die tijdens schooltijd worden gegeven, activiteiten na schooltijd en eventueel de lessen op de muziek- of theaterschool of het creatief centrum. Natuurlijk is niet alleen de school het vertrekpunt, activiteiten die kinderen zelfstandig buiten school ondernemen, zoals muziek of balletles, zouden een relatie moeten krijgen met het schoolprogramma.

Doel van de leerlijn is continuïteit wat betreft inhoud, werkvormen en didactische en pedagogische afstemming. Door de doorgaande leerlijn zal steeds meer een verankering ontstaan van de culturele activiteiten in het programma, in plaats van de ad hoc activiteiten die geen of een geringe relatie met het curriculum hebben. Door de samenwerking tussen leerkrachten en vakleerkrachten zal bij beiden een professionalisering plaatsvinden, die zorgt voor een verdere verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie.

Voor het onderwijs zijn de kerndoelen richtinggevend, de kerndoelen zullen dan ook een van de uitgangspunten vormen voor de leerlijn. Bij culturele activiteiten is verder de relatie tussen productieve, reflectieve en receptieve activiteiten van belang én de combinatie daarvan. Daarnaast spelen de eerder genoemde profielen (kansenprofiel, opvangprofiel en buurtprofiel) een rol bij de keuze van (naschoolse) culturele activiteiten. Een brede school met een kansenprofiel zal voor culturele activiteiten kiezen die bijvoorbeeld de taalverwerving stimuleren. Een school met een opvangprofiel kiest vooral voor activiteiten die kunnen bijdrage aan een zinvolle (vrije)tijdsbesteding. En scholen met een buurtprofiel kiezen voor activiteiten die een relatie leggen met de buurt, waar ouders en buurtbewoners op verschillende manieren bij betrokken zijn. Natuurlijk zijn er allerlei combinaties mogelijk.

Activiteiten tijdens de opvang zullen vrijblijvender zijn dan lessen die door vakleerkrachten worden gegeven en een relatie hebben met het curriculum. Zeker van jonge kinderen kan immers niet verwacht worden dat ze tussen acht en vijf uur constant actief bezig zijn, er moet ook ruimte zijn om te ontspannen en spelen.

Tenslotte

Basisschool en culturele instellingen zijn interessante partners voor elkaar bij de ontwikkeling van een brede school. Samenwerkingspartners op het gebied van cultuur zijn voor de school interessant omdat kinderen (en hun ouders) in contact komen met cultuuruitingen, waarmee zij anders wellicht niet in contact zouden komen. Verder zullen professionele docenten en aanbieders zeker een bijdrage leveren aan de kwaliteit van cultuuractiviteiten binnen en buiten school, binnen en buiten de lessen. Voor de cultuurinstelling is samenwerking met een basisschool in de vorm van een brede school interessant voor contacten met kinderen en hun ouders, die zijn anders mogelijk niet zouden bereiken. Daarnaast zijn er interessante mogelijkheden om in samenwerking met de school een leerlijn te ontwikkelen en kunst en cultuur in het curriculum van de school te verankeren.

Auteurs zijn werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland.

Geraadpleegde literatuur

- Aartsen, van & Bos (2005). *Motie van de leden Van Aartsen en Bos*. Kamerstuk 89837. Vergaderjaar 2005-2006. Den Haag: SDU
- Adelmund, K.Y.I.J. & Vliegenthart, A.M. (2000). *De ontwikkeling van brede scholen*. Den Haag: SDU.
- Emmelot, Y. & Veen, I. van der (2003). *Brede Basisscholen uitgelicht*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Ensink, J., Hagenaars, P. & Hoorn, M. van (Eds.) (2004). *Culture and School. A survey of policies for arts and heritage education across the European Union*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Greven, J. & Letschert, J. (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Grinten, M. van der, Walraven, M., Studulski, F. & Hoogeveen, K. (2004). *Handboek Brede school. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon/Sardes. In opdracht van de stuurgroep Brede scholen (Ministeries OCW, VWS, SZW en VROM en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten).
- Grinten, M. van der, Kruiter, J., Oomen, C. & Hoogeveen, K. (2005). *Jaarbericht 2005. Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon. In opdracht van de Ministeries OCW, VWS, SZW en VROM en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Hagenaars, P., Liefink, J. & Vingerhoets, C. (2006). *Samenwerken is een kunst. Een inventarisatie van en een handreiking voor samenwerking en netwerkvorming tussen Centra voor de Kunsten en het primair onderwijs*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland in opdracht van De Kunstconnectie/VKV.
- Heijden, E. & Roozen, I. (2005). *Een brede school met een hart voor... cultuur?* Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.
- Studulski, F. & Grinten, M. van der (2006). *Brede scholen in uitvoering. Nieuwe trends en voorbeelden uit de dagelijkse praktijk*. Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Taakgroep Cultuureducatie in primair onderwijs (2003). *Hart voor cultuur! Eindrapport*.
- Valkestijn, M. & Studulski, F. (2006). *Verslag van de expertconsultatie op 6 oktober 2006 over het beleidskader brede school 2006-2010*. Uitgevoerd NIZW Jeugd en Sardes op initiatief van de interdepartementale werkgroep voorzieningen 0-12 jaar.

www.aps.nl

www.bredeschool.nl

[Link naar literatuur en websites Zicht op... brede school en cultuureducatie](#)